

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Moa Engstam

Ett särskilt hedersbrott: får brottet eftersträvad verkan?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Marie Göransson

Termin: VT2022

Innehåll

Summary	3
Sammanfattning	5
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställning	9
1.3 Metod och material	9
1.4 Forskningsläge	10
1.5 Disposition	10
2 Allmänna utgångspunkter	11
2.1 Hedersbegreppet	11
2.2 Hedersrelaterat våld och förtryck	12
2.2.1 Familjeöverhuvud	13
3 Hedersförtrycksbrottet	14
3.1 Bakgrund till lagförslaget	14
3.2 Hedersförtrycksbrottets konstruktion	14
3.2.1 Hedersmotivet som försvårande omständighet i 29 kap. 2 § 10 p. BrB	15
3.2.1.1 Hedersmotivet i rättspraxis	16
3.2.2 Likheter med fridskränkingsbrotten i 4 kap. 4 a § BrB	17
3.2.2.1 Fridskränkning i rättspraxis	19
3.2.2.1.1 Hedersmotiv som grund för straffskärpning vid fridskränkingsbrott	19
4 Utredningens skäl till behovet av ett särskilt hedersbrott	21
5 Analys	25
Käll- och litteraturförteckning	28
Rättsfallsförteckning	32

Summary

On the 27th of April 2022, the Swedish parliament voted in favour of introducing a new criminal offence in The Swedish Penal Code, called ‘honour-related oppression’ (*sw. hedersförtryck*). This action was taken as a part of a larger initiative to combat honour-related violence and oppression. Honour-related violence and oppression can be traced back to collectively conditioned honour norms, in which individuals risk being punished if they breach the norms in question. The crux of the matter is contextual ideas about collective honour, e.g. perceptions that the reputation, position, and honour of a family depend on the actions of individual members. Because of these honour norms, both control over individuals and sanctions aimed at preserving or restoring honour may be viewed as justified by some. Honour-related violence and oppression can take expression in everything from subtle restrictions in living conditions to serious crimes and murder. The new ‘honour-related oppression’ offence is intended to implement more severe punishments for repeated criminal violations against the same victim, if an underlying motive was to preserve or restore the honour of a person, family, relative, or other similar groups, compared to the punishment that these violations would give if judged as several individual infractions. The crime is special in that it is constructed on the basis of a motive rather than a specific act.

In Swedish Government Official Reports (*sw. SOU*) 2020:57 several reasons are put forward as to why a special crime for honour-related violence and oppression is needed under Swedish law. Two reasons can be considered the main ones: firstly, the necessary prerequisite in violation of integrity offences that prescribes that only certain relatives can be the perpetrator does not sufficiently take into account the characteristic of honorary oppression; secondly, a particular honour-related crime would have an important symbolic value. The effect that the legislator hopes to achieve is to combat honour-related violence and oppression, and also to be able to penalize restrictions that occur in honour-related contexts, such as restrictions on the victim's freedom of movement and clothing choices.

By looking at how the honour motive and violation of integrity offences have been dealt with in case law, it is possible to see certain weaknesses in the government’s reasoning. For example with regards to the application of the offence, e.g. the types of crimes that honour-related restrictions may constitute. More specifically whether these types of crime can be applied in such a way as is presented in the SOU, and how the requisites of the ‘honour-related oppression’ offence can make the offence difficult for the court to apply in practice. Another example is that subtle restrictions are very difficult to prove and do not necessarily meet the requisites for the crimes in question (i.e., the crimes in the catalogue of offences in the article). Therefore, it can be concluded that there are certain aspects of the article that the legislator has not sufficiently reflected on and which

therefore risks limiting the intended impact especially in cases where the legislation seems most needed, i.e. where already existing legislation does not reach at this present time.

Sammanfattning

Den 27 april 2022 röstade riksdagen ja till att införa ett nytt brott i Brottsbalken, hedersförtryck; detta som ett led i att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck med kraft. Hedersrelaterat våld och förtryck kan föras tillbaka på kollektivt betingade hedersnormer, på grund av vilka individer riskerar att bestraffas om normerna ifråga inte efterlevs. Den springande punkten är kontextuella idéer om kollektiv heder, det vill säga uppfattningar om att en familjs eller släkts anseende och ställning är beroende av individuella medlemmarnas handlande. Mot bakgrund av hedersnormer kan detta rättfärdiga såväl kontroll över individer som sanktioner med syftet att bevara eller återupprätta hedern. Således kan hedersrelaterat våld och förtryck ta sig form i allt från subtila inskränkningar i levnadsvillkor till mycket grovt våld och mord. Hedersförtrycksbrott innebär att strängare straff kan dömas ut för upprepade kränkningar mot samma brottsoffer, då där ett bakomliggande motiv varit att bevara eller återupprätta en person, familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, jämfört med det straff som dessa kränkningar skulle ge ifall de istället bedömdes som ett antal enskilda gärningar. Brottet är speciellt på så sätt att det är konstruerat utifrån ett motiv snarare än en specifik gärning.

I SOU 2020:57 (Ett särskilt hedersbrott) beskriver utredaren flera av skälen till att ett särskilt hedersbrott behövs i svensk lagstiftning. Två skäl som förs fram kan betraktas som huvudsakliga : för det första att det snäva närståenderekvisitet, som gäller ifråga om fridskränkingsbrott, innebär att det karaktäristiska för hedersförtryck inte kan beaktas i tillräcklig utsträckning; för det andra att ett särskilt hedersbrott skulle få ett viktigt symbolisk värde. Den verkan som utredaren hoppas uppnå är att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, och även kunna straffbelägga mindre inskränkningar som sker inom hederskontexter, till exempel begränsningar av personers rörelsefrihet och kontroll över deras klädsel.

Genom att se hur hedersmotivet samt fridskränkingsbrotten behandlats i rättspraxis går det att se vissa svagheter i utredarens resonemang, vilket legat till grund för regeringens proposition om lagbestämmelsens införande. Mot bakgrund av rättspraxis går det att se problem framförallt vad gäller tillämpningen av bestämmelsen: vilka brottstyper som hedersrelaterade inskränkningar kan falla inom; huruvida dessa brottstyper kan tillämpas på sådant sätt som förs fram i SOU:n; samt hur hedersförtrycksbrottets rekvisit kan medföra att brottet blir svårt att tillämpa i praktiken. Subtila inskränkningar är mycket svåra att bevisa och uppfyller inte nödvändigtvis rekvisiten för de brott som är aktuella (d.v.s. brotten i hedersförtrycksbrottets brottskatalog). Därför går det att sluta sig till att det finns vissa aspekter av hedersförtrycksbrottet som utredaren inte reflekterat tillräckligt över och som därför riskerar att begränsa den genomslagskraft som är själva syftet med lagbestämmelsen, särskilt i de fall lagstiftningen

tycks behövas mest, det vill säga dit redan befintlig lagstiftning inte når i nuläget.

Förkortningar

Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalk (1962:700)
HD	Högsta domstolen
GAPF	Glöm aldrig Pela och Fadime
LVU	lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NCK	Nationell centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
Skr.	Regeringens skrivelse
SOU	Statens offentliga utredningar
VHEK	Varken hora eller kuvad

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Frågor om hedersrelaterat förtryck och våld har diskuterats i Sverige sedan 1990-talet, och efter ett antal omtalade mord på svenska kvinnor där det funnits tydliga hedersmotiv – Sara Abed Ali, Pela Atroshi samt Fadime Sahindal¹ – har dessa frågor kommit alltmer i fokus. Därefter har hedersproblematiken i Sverige utforskats av flera aktörer. Regeringen investerade cirka 180 miljoner kronor mellan 2003–2007 för att kartlägga problemen, initiera handlingsplaner mot hedersrelaterat förtryck, installera jourboenden för utsatta och genomföra andra insatser.² Därtill har ett flertal studier gjorts för att försöka förstå hur många som lever inom en hederskontext i Sverige och hur det hedersrelaterade förtrycket ser ut.

Inledningsvis kan en studie³ från 2019 presenteras för att ge en indikation om hur vanligt hedersrelaterat våld och förtryck är. Enkätstudien genomfördes på 6000 niondeklassare från Sveriges tre största städer, och mellan 7 och 9% angav att de lever med hedersnormer relaterade till våld. Den sammantagna bilden blev att såväl fysiskt som psykiskt våld är vanligt förekommande. En del våld har rättfärdigats för att säkerställa att hedersnormer hålls intakta, medan annat våld handlar om (inför slakten) offentlig bestraffning vid normbrott.

Åtgärder för att motverka hedersrelaterat förtryck och våld har bland annat vidtagits genom lagstiftning, närmare bestämt genom införandet av ett antal specifika *hedersbrott* i svensk straffrätt. Det allra första uttryckliga hedersbrottet tillkom 1982 och är ett totalförbud mot kvinnlig könsstympning (lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor). Senare har även brotten äktenskapstvång (4 kap. 4 c § 1 st. BrB), barnäktenskapsbrott (4 kap. 4 c § 2 st. BrB), vilseledande till tvångsäktenskapsresa (4 kap. 4 d § BrB) samt brott mot utreseförbud (45 § LVU) införts.⁴ Därutöver trädde 2020 en straffskärpningsbestämmelse i kraft, vilket fordrar rätten att utdöma ett strängare straff om brottet har ett hedersmotiv.⁵ Dessutom har utredaren lyft fram hur en del befintliga straffbestämmelser, som fridskränkingsbrotten och olaga förföljelse, kan tillämpas också för brott som begåtts inom en hederskontext.⁶

I samband med den så kallade Januariöverenskommelsen 2019 infördes en punkt om att ett särskilt brott, som uttryckligen tar sikte på hedersrelaterat

¹ Prop. 2019/20:131 s. 25

² Ibid s 25, NCK (2010) s. 9

³ Rapporten ‘Heder och samhälle’ från Örebro Universitet

⁴ Åklagarmyndigheten, ‘Hedersrelaterad brottslighet’

⁵ Prop. 2019/20:131 s 32 f.

⁶ SOU 2020:57 s. 157

våld och förtryck, skulle införas i svensk straffrätt.⁷ Drygt tre år senare, den 27 april 2022, beslutade riksdagen att rösta igenom det nya brottet med rubriceringen hedersförtryck. Brottet ska, i likhet med fridskränkingsbrotten, ta sikte på att strängare straffa upprepade kränkningar mot samma brottsoffer.⁸ Syftet är att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck med kraft.⁹ Lagändringen börjar gälla den 1 juni 2022.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att utreda huruvida det nya hedersförtrycksbrottet kommer att få eftersträvad genomslagskraft. Närmare bestämt kommer skälen till lagändringen (d.v.s. behovet av bestämmelsen) och utredningens uppfattning om hur den nya bestämmelsen kommer att kunna tillämpas att jämföras med hur rättstillämpningen av liknande bestämmelser ser ut i nuläget.

Frågeställningen blir:

- Kommer hedersförtrycksbrottet verkligen att få den genomslagskraft som eftersträvas?

Arbetet är avgränsat till att främst röra frågor kring förmodad tillämpningsproblematik, särskilt presumtiva bevisvärigheter kring några av de rekvisit som hedersförtrycksbrottet består av. Ramen för detta arbete tillåter inte en mer omfattande analys där ytterligare problematik, exempelvis förhållandet till fler av brotten i hedersförtrycksbrottets brottskatalog, undersöks noggrannare.

1.3 Metod och material

Arbetet studerar gällande rätt och dess förhållande till en ny brottsrubricering; den rättsdogmatiska metoden har således tillämpats. De allmänt accepterade rättskällorna lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin har använts för att utreda gällande rätt.¹⁰ Då arbetet avhandlar ett brott som ännu inte trätt i kraft, har ett rättsutvecklingsperspektiv kompletterat metoden för att i analysen utreda huruvida brottet får den genomslagskraft som lagstiftaren eftersträvar. Utredarens uttalande angående tillämpningen av lagen har analyserats utifrån ett mer allmänt kritiskt perspektiv.

I analysen görs en jämförelse av utredningens resonemang med framförallt rättspraxis. Materialet har samlats in i två steg: först har sökningar i

⁷ Prop. 2021/22:138 s. 1

⁸ SOU 2020:57 s. 16

⁹ Prop. 2021/22:138 s. 1

¹⁰ Kleineman (2018) s. 21

databasen JUNO gjorts för att få fram alla tillgängliga rättsfall¹¹ som innehåller “heder*” samt antingen “försvårande”, “motiv” eller “fridskränkning”; därefter har ett urval gjorts för att hitta de fall där hedersbegreppet används i den bemärkelse som är intressant för uppsatsen. De rättsfall som innehåller intressanta synvinklar för uppsatsen har studerats; dessa fallstudier kan ses som en undersökning i gränslandet mellan rättsdogmatik och empirisk undersökning. I arbetet görs dock inga anspråk på generaliserbara resultat, bland annat med tanke på att svårigheten att samla in tillräckligt vidsträckt material.

1.4 Forskningsläge

Det finns omfattande forskning kring hur hedersrelaterat våld och förtryck kan se ut, vilket behandlas i den så kallade Hedersbrottsutredningens betänkande (SOU 2020:57) samt av andra aktörer, däribland Åklagarmyndigheten och Länsstyrelsen Östergötland (som enligt regeringsuppdrag ska undersöka hedersförtryck). När det kommer till hur utbrett hedersvåld är i Sverige är forskningsläget däremot osäkert.

Vad gäller rättspraxis finns i nuläget inget prejudikat från Högsta domstolen angående tillämpningen av hedersmotiv som en försvårande omständighet, men rättspraxis finns i form av hovrätts- och tingsrättsdomar.

1.5 Disposition

I andra kapitlet redogörs för begreppet heder, samt hur hedersrelaterat våld och förtryck kan se ut i samhället. Kapitel tre avhandlar hedersförtrycksbrottet, närmare bestämt dess konstruktion samt de bestämmelser som brottet starkt influerats av. Det fjärde kapitlet handlar om utredarens skäl till behovet av ett särskilt hedersbrott, och slutligen presenteras analysen i kapitel fem.

¹¹ Publicerade hovrättsfall samt fall från HD

2 Allmänna utgångspunkter

2.1 Hedersbegreppet

Heder är ett ord som närmast kan förknippas med något positivt, ett värde. I Svenska Akademiens ordbok definieras heder som “an-seende som grundas på erkänt goda karaktärs-egenskaper enl. vissa (ofta traditionella) normer”.¹² Unni Wikan, professor i socialantropologi, har beskrivit heder som att det handlar om värde i ens egna *och* andras ögon.¹³ Det är en upplevd “laglig rätt” att bli behandlad som jämbördig, exempelvis som jämbördiga män. Det är något som man har, äger eller förlorar.¹⁴

Det saknas en uniform legaldefinition av heder i Sverige,¹⁵ men begreppet förekommer på flera ställen i rättsordningen (och då med olika betydelser).¹⁶ I 29 kap. 2 § 10 punkten Brottsbalken återfinns begreppet heder i den kontext som är intressant för denna uppsats. Enligt förarbetena är heder i detta sammanhang något kollektivt snarare än individuellt, då det rör sig om patriarkala, heteronormativa, hierarkiska och konservativa föreställningar där *en familjs eller släkts anseende och ställning är beroende av individuella medlemmarnas handlande*.¹⁷

Apropå kollektiv heder talas ofta om så kallade *hedersnormer*. Normer kan definieras som det godtagbara beteendet inom en social grupp.¹⁸ Grunden för hedersnormer är att förtrycktas individuella rättigheter och intressen anses underordnade familjens, just eftersom individers handlande anses påverka hedern för en grupp.¹⁹ Hedersnormerna tar sig uttryck i kontroll av främst flickor och kvinnor; deras sexualitet är central inom hederstänkande och det finns en styrande hedersnorm kring att kvinnan ska vara oskuld tills hon ingått äktenskap.²⁰ Om den förtryckta öppet utmanar eller trotsar normerna anses hen dra skam över familjen, och därför riskerar hen att straffas fysiskt för att hedern ska bevaras eller återupprättas.²¹

Heder i ovannämnda bemärkelse är alltså ett värde som kan tillerkännas ett *kollektiv* – en familj, släkt eller liknande grupp (exempelvis klaner²²).

¹² Svenska akademien, ‘heder’

¹³ Wikan (2020) s. 9

¹⁴ Wikan (2005) s. 66 ff.

¹⁵ SOU 2020:57 s. 98 f.

¹⁶ se 33 § SFS 1915:218 “avtalslagen”, 4 kap. 11§ och 26 kap. 11 § Rättegångsbalken samt 29 kap. 2 § 10 p. Brottsbalken

¹⁷ Prop. 2019/20:131 s. 37, SOU 2014:49 s. 216

¹⁸ Nationalencyklopedin, ‘normer’

¹⁹ GAPF, ‘Om hedersrelaterat våld och förtryck’, Wikan (2020) s. 11

²⁰ NCK ‘Hedersrelaterat våld och förtryck’

²¹ Prop. 2021/22:138 s. 7

²² Prop 2019/20:131 s 104

Hederstänkande av detta slag kan förekomma inom olika etniska, kulturella eller religiösa grupperingar,²³ men är inte kopplat till några specifika kulturer eller religioner.²⁴ I Hedersutredningen menar man att hederstänkandet kan ses som en egen kultur, en *hederskultur*.²⁵

Värt att notera är att enskilda personer, till exempel ett familjeöverhuvud (se avsnitt ...), kan vara bärare av kollektiv heder.²⁶ Däremot innefattar inte hedersbegreppet i 29 kap. 2 § 10 p BrB personers enskilda heder, till exempel om en person upplever sig tappat ansiktet.²⁷

2.2 Hedersrelaterat våld och förtryck

Förståelse av heder och hedersnormer kan hjälpa oss att förstå också vad hedersrelaterat våld och förtryck innebär. I Hedersbrottsutredningen²⁸ använde man sig av flera olika definitioner som nyttjas i svenska rättsväsendet för att sammanställa hur hedersrelaterat våld och förtryck kan se. Slutsatsen blev att fenomenet ofta innefattar tre element:

- ”1. ett privat uppställande av normer (som kan leda till att det uppstår s.k. parallellsamhällen) och*
- 2. ett privat hot om – och genomförande av – sanktioner om den förtryckta personen inte rättar sig efter de uppställda normerna*
- 3. i en kontext där familjens eller släktens heder utgör incitament att uppställa normer samt hota om och utföra sanktioner som inte är accepterade i samhället i övrigt.”*

²⁹

Hedersrelaterat våld och förtryck syftar således till att *bevara* eller *återupprätta* särskilt uppställda hedersnormer.³⁰ Av utövarna ses detta våld och förtryck som legitimt och oundvikligt för att kunna värna om familjen eller släktens heder och sociala kapital.³¹ På grund av det kollektiva inslaget blir våldet och förtrycket socialt accepterat i den miljö där det utövas, och det kan till och med få stöd av offrets familj eller släkt. Den förtryckta saknar således ofta skyddsnät och kan till och med riskera allvarliga

²³ SOU 2020:57 s. 174

²⁴ Yourstone, Eriksson, Westerberg (2013) s. 12

²⁵ SOU 2020:57 s. 101 f.

²⁶ Prop. 2019/20:131 s. 104

²⁷ SOU 2018:69 s. 94

²⁸ SOU 2020:57

²⁹ Ibid s. 107, författarens understrykningar

³⁰ Prop. 2021/22:138 s. 6 f.

³¹ Åklagarmyndigheten (2006) s. 12 ff.

repressalier om hen anmäler brott eller inte drar tillbaka tidigare lämnade uppgifter.³²

Förtrycket tar sig uttryck i allt från subtila inskränkningar i levnadsvillkor till grovt våld.³³ Just den en kollektiva kontrollen och övervakningen av familjemedlemmar är central för att upprätthålla hederskodexen och kan innebära att individer begränsas avseende sin sexualitet, klädval, val av partner, rörelsefrihet, umgänge med kompisar eller personer av motsatt kön, utövande av aktiviteter eller val rörande utbildning, jobb, giftermål och äktenskapsskillnad.³⁴ Det kan även förekomma psykisk bestraffning; sådana gärningar kommer ofta inte till rättsväsendets eller allmänhetens kännedom och är inte alla gånger ens kriminaliserade.³⁵

2.2.1 Familjeöverhuvud

Familjeöverhuvuds särskilda roll har uppmärksammats i betänkanden.³⁶ Enligt enkätstudien som refereras i inledningen, handlar hedersrelaterat våld och förtryck om kollektivt sanktionerade repressalier som pådrivs av ett familjeöverhuvud. Studien menar att familjeöverhuvudet kan vara en *pappa, en bror, en mor- eller farbror, kusin samt far- eller morfar*.³⁷

³² Prop. 2021/22:138 s. 13

³³ GAPF, 'Om hedersrelaterat våld och förtryck'

³⁴ Skr. 2007/08:39 s. 12

³⁵ Hilding Berggren (2017) s. 159

³⁶ Se exempel SOU 2018:69 s. 283, SOU 2020:57 s. 174

³⁷ Baianstovu, Strid, Cinthio, Särnstedt Gramnaes, Enelo (2019) 24 ff.

3 Hedersförtrycksbrottet

3.1 Bakgrund till lagförslaget

Att ett brott är hedersrelaterat avgörs av *motivet*; således kan i princip alla brott omfattas. Det har ansetts svårt att utreda hur stor andel av Sveriges brottslighet som är hedersrelaterad, men i SOU 2018:69 gjordes en försiktig uppskattning att 45 domar om året innehåller en uttrycklig hederskomponent.³⁸ Detta ansågs dock vara en alltför låg siffra, eftersom hedersmotiv inte alltid uppmärksammas av åklagare; vidare poängterades att hedersmotivet antagligen kommer att komma till uttryck betydligt oftare i framtiden på grund av att detta motiv uppmärksammats mera på lagstiftningsnivå.³⁹

Den så kallade Hedersbrottsutredningen tillsattes 2019, efter att regeringen tillkallat en särskild utredare att ta ställning till om det inom svensk straffrätt borde införas en särskild straffbestämmelse som formligen riktar in sig på hedersrelaterat våld och förtryck. Utredningen resulterade i betänkandet *Ett särskilt hedersbrott* (SOU 2020:57), som överlämnades till regeringen den 7 oktober 2020. Bedömningen blev att det inom svensk straffrätt finns ett behov av att ytterligare stärka skyddet mot hedersrelaterat våld och förtryck och att en särreglering av hedersrelaterad brottslighet därför bör införas i brottsbalken.⁴⁰

I regeringens efterföljande proposition 2021/22:138 *Ett särskilt brott för hedersförtryck*, som publicerades 1 mars 2022, föreslogs att ett nytt brott med beteckningen *hedersförtryck* i brottsbalken skulle införas. I nedanstående avsnitt ska brottets särskilda rekvisit utredas mer ingående.

3.2 Hedersförtrycksbrottets konstruktion

Hedersförtrycksbrottet har konstruerats så att det i mycket liknar fridskränkingsbrotten i 4 kap. 4 a § BrB, med samma brottskatalog. Vidare har man använt sig av nästan exakt samma formulering av hedersmotivet som återfinns i 29 kap. 2 § 10 punkten BrB.⁴¹ Brottets lydelse kommer att vara följande:

Den som mot en person begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud och ett motiv

³⁸ SOU 2018:69 s. 271

³⁹ SOU 2020:57 s. 287

⁴⁰ Ibid s. 3 och 16 f.

⁴¹ SOU 2020:57 s. 305 f.

varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för hedersförtryck till fängelse i lägst ett och högst sex år.⁴²

Brottet är speciellt på så sätt att det är konstruerat utifrån ett motiv snarare än en specifik gärning. I följande avsnitt kommer de paragrafer som varit av stor betydelse för konstruktionen av hedersförtrycksbrottet att presenteras mer ingående, för att ge en djupare förståelse av vad hedersförtrycksbrottets rekvisit i sin tur innebär.

3.2.1 Hedersmotivet som försvårande omständighet i 29 kap. 2 § 10 p. BrB

I propositionen hänvisas till Hedersbrottsutredningens bedömning att hedersrekvisitet i hedersförtrycksbrottet ska motsvara straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 10 p. BrB.⁴³

Som inledningsvis beskrivits, innebär straffskärpningsgrunden att hedersmotiv ses som en försvårande omständighet vid straffmätningen. Konsekvensen är att en persons straff blir högre än vad det hade varit om omständigheten ifråga inte hade förelegat.⁴⁴ Bestämmelsen att hedersmotiv utgör en grund för straffskärpning trädde i kraft den 1 juli 2020. Enligt paragrafen ska man, vid sidan av vad som gäller för varje enskild brottstyp, särskilt beakta om ett motiv att bevara eller återupprätta hedern för en person, familj, släkt eller liknande grupp har förelegat.

För att kunna använda straffskärpningsgrunden krävs endast att bevarande eller återupprättande av heder har varit *ett* motiv; det krävs således inte att detta är det enda eller ens främsta motivet till brottet. Den heder som brottet syftar till att bevara eller återupprätta måste inte vara gärningspersonens egen, inte ens om det handlar om en enskild persons heder. Det finns heller inte något krav på att brottet ska begås mot en närstående.⁴⁵ Dessa aspekter har klagjorts bland annat i ett mål från Göta Hovrätt.⁴⁶

Då åklagare har hela bevisbördan i brottmål, gäller detta även för omständigheter som påverkar straffvärdet i höjande riktning.⁴⁷ Beviskravet är att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att omständigheten i fråga

⁴² Prop. 2021/22:138 s. 4 f.

⁴³ SOU 2020:57 s. 184

⁴⁴ Ågren (2020), kommentar till 29 kap. 2 § BrB

⁴⁵ Prop. 2019/20:131 s. 104 f. och. 38

⁴⁶ Göta Hovrätt, dom 2022-02-11 i mål nr 4282-21

⁴⁷ Åklagarmyndigheten, 'Bevisbörda'

föreligger.⁴⁸ Detta beviskrav uppfylls inte i ett mål där ord står mot ord och målsägandens berättelse bedöms som mer trovärdig än den tilltalades; det krävs snarare att det inte framstår som minsta troligt att åklagarens gärningspåstående är felaktigt.⁴⁹ Kammaråklagaren Jessica Wenna, som är ämnesspecialist på hedersrelaterad brottslighet, har framfört att det höga beviskravet kan bli tyngande i hedersrelaterade fall, eftersom ytterligare bevisning än målsägandens berättelse i många fall saknas.⁵⁰

3.2.1.1 Hedersmotivet i rättspraxis

Högsta domstolen har än så länge inte prövat den särskilda straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 10 punkten BrB, även om hedersmotiv har diskuterats i NJA 2004 s. 437 (straffmätning avseende grov fridskränkning riktad mot ett barn). I fallet lade riksåklagaren fram heder som ett möjligt motiv och menade att detta utgjorde en försvårande omständighet enligt allmänna principer om straffmätning i 29 kap. 1 § 2 st. BrB. Domstolen ansåg emellertid att hedersmotivet inte var bevisat, men att det däremot förelåg andra försvårande omständigheter kopplade till offrets ringa ålder. Däremot finns rättspraxis från hovrätterna där hedersmotivet enligt 29 kap. 2 § 10 punkten BrB verkat i straffhöjande riktning. Några intressanta aspekter av straffskärpningsgrunden går att utläsa ur dessa fall:

I ett mordärende från Svea Hovrätt⁵¹ ansåg domstolen att det inte kunde uteslutas att hedersnormer styrde den bakomliggande konflikt som föranlett mordet; emellertid ansågs det inte bevisat att hederskonflikten i sig varit ett motiv för mordet. Den bakomliggande orsaken till gärningen befanns vara att offret hotat gärningsmannen att sprida nakenbilder på honom till hans släkt. För gärningsmannen skulle detta, enligt ett vittne, innebära att tappa ansiktet och för alltid förlora sin respekt inför hela släkten. Domstolen konstaterade att motivet till mordet varit att förhindra spridningen av de känsliga bilderna och landade i slutsatsen att detta fall handlade om gärningsmannens egna heder snarare än en kollektiv heder av det slag som avses i 29 kap. 2 § 10 punkten BrB. Således uteslöts grund för straffskärpning.

Ett liknande resonemang kan uppfattas i mål B 10907-21 från Svea Hovrätt, då en man mördade sin hustru. Åklagaren gjorde gällande att det funnits ett hedersmotiv bakom mordet. Domstolen påpekade att det krävs att man i det individuella fallet kan definiera vad som har varit hedersuppfattningen hos gärningsmannen, familjen och/eller släkten, samt vad i brottsoffrets beteende som kränkt denna heder. I en situation som denna, där offer och gärningsman var gifta, kan det vara svårt att särskilja brott som begåtts inom en hederskontext från andra brott som kan ske inom relationen, resonerade domstolen. Från vittnen som åklagaren inkallat, bland annat offrets syskon

⁴⁸ Diesen (2015) s. 51

⁴⁹ Lambertz (2009) 3 f.

⁵⁰ Hederspodden (2021), 'Samtal med Jessica Wenna'

⁵¹ Svea Hovrätt, dom 2022-02-07 i mål 14190-21

och barn, kunde domstolen inte få uppgifter tillräckliga för att det skulle anses bevisat att det förekommit hedersrelaterat våld och förtryck i relationen. Att offret inte behärskade svenska språket, saknade någon anställning och inte hade vänner utanför familjen ansågs inte heller bevisa att hon levde i en hederskontext där gärningsmannen begränsat offrets liv; det kan lika gärna ha varit hennes egna ointresse eller osäkerhet som föranlett detta, gick resonemanget.

Slutligen kan ett annat mål rörande mord från Hovrätten för övre Norrland⁵² nämnas, där hovrätten delade bedömningen att hedersmotiv funnits på de skäl som tingsrätten anfört. Tingsrätten hade i sina domskäl anmärkt att en av gärningsmännen ursprungligen är från Afghanistan och därvid framhållit att detta är ett land där det finns starka inslag av hederskultur; domstolen gjorde bedömningen att det därför är rimligt att anta att de värderingar som mannen kan förmodas ha haft i hemlandet fanns kvar även efter flytten till Sverige 2012. Dessutom hade gärningsmannen under polisförhör tydligt uttryckt en mycket konservativ världsåskådning; bland annat sade han att kvinnor är hederssymboler. Även det sätt på vilket mordet genomförts ansåg domstolen talade för att brottet var hedersrelaterat, då det rörde sig om manliga familjemedlemmar som tillsammans utfört ett planerat mord, där gärningen utförts med ett stort övervåld.

3.2.2 Likheten med fridskränkingsbrotten i 4 kap. 4 a § BrB

Den 1 juli 1998 infördes 4 kap. 4 a § BrB med bestämmelser om brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Brotten består, i likhet med hedersförtrycksbrottet, av *upprepade* straffbara kränkningar mot offret, där gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla och varje gärning utgjort ett led i en upprepad kränkning av personens integritet. En viktig skillnad föreligger dock: fridskränkingsbrotten kan endast begås mot en närstående eller tidigare närstående person. Enligt den proposition som föreslår ett särskilt hedersbrott finns en fördel med att brotten konstruktioner liknar varandra, eftersom både rättspraxis och förarbetsuttalanden för fridskränkingsbrotten då kan användas som ledning för hedersförtryck.⁵³

Anledningen till införandet av fridskränkingsbrotten var att det tidigare varit svårt att inom ramen för straffrätten tillräckligt kunna beakta det särskilt klandervärda med upprepade och systematiska kränkande handlingar mot en person, även om handlingarna var för sig kan vara av mer triviala slag.⁵⁴ Brotten och straffvärdet ska spegla det allvarliga i den nedbrytning av offret som sker genom de upprepade kränkningarna, ägnade

⁵² Hovrätten för övre Norrland, dom 2021-03-03 i mål 1254-20

⁵³ Prop. 2021/22:138 s 18

⁵⁴ Trost m.fl. (2021) kommentar till 4 kap. 4 a § BrB

att allvarligt skada offrets självkänsla, snarare än de specifika händelserna. Dessa skäl anges även till varför ett särskilt hedersbrott är behövligt.⁵⁵

För såväl fridskränkingsbrotten som hedersförtryck finns rekvisitet att det ska röra sig om *uppregade straffbara kränkningar*. Detta kräver en viss frekvens och intensitet; det ska röra sig om ett flertal gärningar inom en viss tidsrymd.⁵⁶ Antalet gärningar som krävs för att kränkningen ska anses som upprepad, vilket i doktrin ansetts vara åtminstone tre,⁵⁷ bör bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär: ju allvarligare gärningen är, desto färre gärningar bör det krävas för att kränkningen ska anses som upprepad.⁵⁸ Bedömningen ska vara allsidig och kan således påverkas av andra faktorer, som att offret är ett barn eller en person i en särskilt utsatt situation.⁵⁹ Om det till exempel rör sig om tre fall av ofredanden, där vart och en av brotten ligger på bötesnivå, kan domstolen döma för de tre separata gärningarna istället för fridskränkning.⁶⁰

De brott som numera omfattas av fridskränkingsbrotten är

- brott mot liv och hälsa (3 kap. BrB)
- brott mot frihet och frid (4 kap. BrB)
- sexualbrott (6 kap. BrB)
- skadegörelsebrott (12 kap. BrB).
- förtal samt grovt förtal (5 kap. 1 och 2 §§ BrB)
- överträdelse av kontaktförbud (24 § SFS 1988:688)

Rekvisitet om att gärningarna ska vara ägnade att *allvarligt skada offrets självkänsla* skapar ett krav på kvalificering av gärningarna⁶¹, även om det räcker att gärningarna *typiskt sett* skulle framkalla sådan skada (de flesta brott som omfattas i brottskatalogen är sådana enligt förarbetena).⁶² För mer lindriga brott kan kvalificeringen ske genom det mönster som sammantaget bryter ner offret.⁶³ Kravet på allvarlighet torde gälla en viss magnitud eller intensitet; i de fall offret i stor omfattning utsätts för lindrigare förtryck är det således inte säkert att ansvar enligt paragrafen aktualiseras.⁶⁴

De särskilda rekvisiten, att kränkningarna av integriteten ska vara uppregade och att gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan, är normativa; således räcker det att gärningsmannen har uppsåt beträffande de

⁵⁵ Prop. 2021/22:138 s 20 ff. och 14

⁵⁶ jfr. NJA 2004 s. 437

⁵⁷ Nilsson (2021) kommentar till 4 kap. 4 a § BrB

⁵⁸ Prop. 1997/98: 55 s. 132 f.

⁵⁹ Prop 2012/13:108 s 10

⁶⁰ SOU 2020:57 s. 183

⁶¹ Lernestedt (2014) s 56

⁶² Prop 2012/13:108 s 133

⁶³ Prop. 1997/98:55 s. 133

⁶⁴ Lernestedt (2014) s. 58. f.

faktiska omständigheterna. Gärningsmannen egna värdering av om gärningarna inneburit kränkning spelar således ingen roll.⁶⁵

3.2.2.1 Fridskränkning i rättspraxis

Det finns prejudikat kring hur fridskränkingsbrotten kan tillämpas. I NJA 2003 s. 144 uttalades att frågan om huruvida gärningarna är ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla ska besvaras genom att beakta offrets hela situation. I det aktuella fallet hade offret isolerats från omvärlden av sin make, och han försökte styra över hennes sociala kontakter. Det rörde sig om gärningar av lindrig art, men målsäganden var icke desto mindre i en mycket utsatt situation; gärningarna bedömdes därför sammantagna som grov kvinnofridskränkning. En sådan avvägning gjordes även i RH 2004:48, men där dömdes gärningsmannen för de enskilda gärningarna istället för grov kvinnofridskränkning; domstolen beaktade hela situationen och lade då vikt bland annat vid det tidigare parets ömsesidiga konfrontationer och avsaknaden av fysiskt våld mellan dem. Detta kan jämföras med ett annat fall, där det förekommit misshandel: hovrätten bedömde att offrets utsatthet ändå inte varit tillräcklig för att uppfylla rekvisiten för fridskränkning;⁶⁶ bedömningen grundades bland annat på uppfattningen att offret själv varit aggressiv mot gärningsmannen och inte hade en underordnad roll. I annat ett fall⁶⁷ ansåg hovrätten att motivet till gärningsmannens handlande, nämligen att han på religiösa grunder uppfattade mannen som överordnad kvinnan, inte förändrade bedömningen av rekvisitet. Slutligen kan nämnas ett hovrättsavgörande⁶⁸ gällande "uppfostringsvåld" mot ett barn, där domstolen bedömde att gärningarna varit ägnade att skada självkänslan men inte på ett allvarligt sätt. Därför blev fridskränkingsbrottet inte aktuellt att använda.

3.2.2.1.1 Hedersmotiv som grund för straffskärpning vid fridskränkingsbrott

Det finns även praxis där ett hedersmotiv har diskuterats inom ramen för fridskränkingsbrotten. I ett fall från hovrätten⁶⁹ konkluderade domstolen att det funnits ett hedersmotiv bakom majoriteten av de gärningar som låg till grund för åtalet för grov kvinnofridskränkning. Trots att det inte var fastställt att alla gärningar hade detta motiv, kunde hedersmotivet beaktas som en försvårande omständighet i enlighet med 29 kap. 2 § 10 p. BrB. I ett annat fall⁷⁰ yrkade åklagaren på att det funnits ett försvårande hedersmotiv för ett fall av grov fridskränkning, där en dotter av sina föräldrar blivit utsatt för misshandel vid upprepade tillfällen och under en tvåårsperiod även för ofredande då hon inte fått ha egen fritid, inget fritt socialt umgänge med

⁶⁵ Prop 1997/98:55 s 133 f.

⁶⁶ Hovrätten för västra sverige dom 2009-06-05 i mål 2807-09

⁶⁷ RH 2008:7

⁶⁸ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2008-11-04 i mål 4489-07

⁶⁹ Hovrätten för övre Norrland, dom 2022-03-04 i mål 56-22

⁷⁰ Svea Hovrätt, dom 2021-06-01 i mål 8049-20

vänner samt i övrigt begränsats i sin handlingsfrihet. Såväl hovrätt som tingsrätt menade att åklagarens utredning snarare än att lägga fram specifika åtalade händelser främst tog sikte på att visa ett mönster och en motivbild (hederskontexten), genom att exempelvis visa hurudan kultur och tradition som präglat familjen. Domstolarna menade att sådana uppgifter inte kan utgöra bevis för enskilda gärningar, och inte heller för återkommande opreciserade brottsliga gärningar (i detta fall ofredandena). Kontentan är att en hederskontext kan utgöra ett straffskärpande motiv men knappast kan vara bevis. Tingsrätten uttryckte det på följande sätt:

*“Ett problem med bevisföringen här är att hederskontexten inte bara påstås vara motivet till gärningarna utan också ibland ska bevisa och förklara vad som är hänsynslöst i dem, samtidigt som det framstår som att de hänsynslösa gärningarna i någon mån ska påvisa hederskontexten.”*⁷¹

I samma fall pekar hovrätten även på den ibland svåra avgränsningen mellan ofredande och föräldransvar: enligt åtalet hade dottern inte fått ha vänner på egna villkor, och åklagaren pekade särskilt på hur föräldrarna agerat då dottern hade fått kontakt med en pojke via nätet, vilket föräldrarna hade varit emot och försökt stoppa. Hovrätten konstaterade att det inte var konstigt att föräldrarna reagerat på kontakten mellan den tolvåriga dottern och den fem år äldre pojken och att det låg inom ramen för deras ansvar enligt 6 kap. 2 § Föräldrabalken att sätta stopp för denna relation.

En sak att notera är att begreppet heder förekommer i ett antal tings- och hovrättsdomar gällande fridskränkingsbrotten, bland annat i målsägandens berättelser, också i fall då ett möjligt hedersmotiv inte uttryckligen framförts av åklagaren eller diskuterats av domstolarna.⁷² Att straffskärpningsgrunden inte hade hunnit införas i majoriteten av dessa fall kan enligt Justitieutskottet förklara varför ett sådant motiv inte diskuterats mer ingående, även om hedersmotivet kunde (och har) beaktats som en försvårande omständighet redan innan straffskärpningsgrunden infördes.⁷³

⁷¹ Södertörns tingsrätt, dom 2020-06-12 i mål 1536-20

⁷² exempel B 5099-16 från Uppsala Tingsrätt, (B 4591-15 Västmanlands Tingsrätt) (B11075-20 Attunda tingsrätt), B 400-13 Västmanlands tingsrätt, 4542-14 Lunds tingsrätt, 394-11 Göta Hovrätt

⁷³ Justitieutskottets betänkande, 2012/13:JuU10 , se även exempel B 1277-18 Falu tingsrätt, B 4184-20 Svea Hovrätt

4 Utredningens skäl till behovet av ett särskilt hedersbrott

I Hedersbrottsutredningens betänkande (SOU 2020:57) framfördes ett antal överväganden som talade för införandet av ett särskilt hedersbrott, utformat likt fridskränkingsbrotten.⁷⁴ Vikt fästes vid symbolvärdet: ett särskilt hedersbrott skulle få en viktig symbolisk funktion, genom att det i lagtexten markeras att sådant våld och förtryck är oacceptabelt.⁷⁵ I den efterföljande propositionen menade man därför att den faktiska rättsliga utvidgningen som införandet av ett särskilt hedersbrott skulle kunna innebära blev mindre viktig. Mot bakgrund av att ett liknande symboliskt värde redan återfinns i straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 10 punkt. BrB, framhålls att det särskilda hedersförtrycksbrottet mer tar sikte på det systematiska förtrycket och utsattheten. På grund av den kollektiva aspekten av hedersförtryck, där offret riskerar att bli utesluten ur familjen eller att utsättas för ännu allvarligare repressalier om hen väljer att anmäla brott, anses det extra viktigt att samhället tar tydligt avstånd från detta.⁷⁶

En annan anledning till regeringens bedömning att det föreligger ett behov av en särskild straffbestämmelse gällande hedersbrott är att fridskränkingsbrotten innehåller ett snävt närståenderekvisit som leder till att det karaktäristiska för hedersförtryck inte kan beaktas i tillräcklig utsträckning.⁷⁷ Som framkommer i 4 kap. 4 a § 1 stycket innebär närståenderekvisitet att endast en begränsad krets kan vara brottsoffer och därmed begränsas gärningsmannakretsen på samma sätt. I första hand omfattas personer som varit i ett förhållande med varandra, exempelvis gifta par eller sambos, men begreppet närstående kan även appliceras på barn–föräldrelationer eller mellan syskon.⁷⁸ En utgångspunkt (som kan frångås⁷⁹) är att gärningsperson och brottsoffer bor eller har bott tillsammans.⁸⁰ I Hedersbrottsutredningen påpekas att hedersrelaterat våld och förtryck ofta utövas inom en familj eller släkt, men att gärningsmannen inte alltid finns inom ramen för närståendebegreppet. På så sätt möter den nuvarande lagstiftningen inte den särskilda problematik som hedersförtryck och hedersvåld innebär.⁸¹ Åklagarmyndigheten har också uttryckt att hedersvåldet, till skillnad från annat våld inom familjen, ofta involverar flera

⁷⁴ SOU 2020:57 s. 165 f.

⁷⁵ Ibid. 159 f.

⁷⁶ Prop. 2021/22:138 s. 13 f.

⁷⁷ Ibid s 13

⁷⁸ Trost m.fl. (2021) kommentar till 4 kap. 4 a § BrB

⁷⁹ Ex. NJA 2004 s. 97

⁸⁰ Prop. 1997/98:55 s. 132

⁸¹ Prop. 2021/22:138 s. 13

gärningsmän och att dessa kan vara exempelvis kusiner, far- eller morbröder eller svågrar.⁸²

I Hedersbrottsutredningens betänkande diskuteras huruvida det tilltänkta hederförtrycksbrottets brottskatalog kan tänkas omfatta samtliga brottsliga gärningar som förknippas med hedersförtryck, inklusive mer subtila inskränkningar. Exempel på sådana inskränkningar som kan förekomma inom en hederskontext ges tillsammans med riktlinjer för under vilken brottsrubricering de skulle kunna placeras:

- *A bestämmer att B inte får gå ut utan sällskap av en släkting. Skulle kunna bedömas som olaga frihetsberövande eller olaga tvång.*
- *A bestämmer att B får vara ute endast en viss kortare tid eller vissa bestämda tider på dygnet, vilket inte överensstämmer med vad som kan betraktas som åldersadekvat "hemmatid". Skulle kunna bedömas som olaga frihetsberövande eller olaga tvång. [...]*
- *A bestämmer att B måste täcka sitt hår, ha långärmad eller långbent klädsel eller klädsel med vissa färger eller att B inte får bära smycken eller smink. Skulle kunna bedömas som olaga tvång. [...]*
- *A bestämmer att B inte får ha andra vänner än sådana som är av samma kön, tillhör samma religion, kommer från samma område eller liknande. Skulle kunna bedömas som olaga tvång. Förfarandet kan dock vara mycket svårt att bevisa⁸³*

Kränkande eller manipulerande handlingar i syfte att kontrollera en person anser utredningen kan omfattas av olaga tvång i 4 kap. 4 § BrB. Brottet består kortfattat i att gärningsmannen genom våld eller hot om brottslig gärning tvingar offret att göra, tåla eller underlåta något. Hotet ska ha lett till betvingande, men det kan vara förtäckt i form av underförstådda hot som föreligger under lång tid.⁸⁴ Utredningen menar att många fall av kontrollerande beteenden inom ramen för en hederskultur bör kunna svara mot dessa rekvisit.⁸⁵ Detta har även uppmärksammats av Åklagarmyndigheten i en kartläggning.⁸⁶

Utredarna medger själva att beviskravet i många fall kan vara svårt att nå upp till, både avseende uppmaningen och det underförstådda hotet.⁸⁷ Problemet har även uppmärksammats av Åklagarmyndigheten, som

⁸² Åklagarmyndigheten (2006) s. 10

⁸³ SOU 2020:57 s. 207f.

⁸⁴ Nilson (2021) kommentar till 4 kap. 4 a § BrB

⁸⁵ SOU 2020:57 s. 197

⁸⁶ Åklagarmyndigheten (2006) s. 34

⁸⁷ SOU 2020:57 s. 199

framhäver hur underförstådda hot kan ha symboliska inslag som är svåra att förstå för utomstående.⁸⁸ En del av de barn som växer upp inom en hederskontext vet tidigt i livet att de riskerar att råka illa ut om de bryter mot hedersnormer; dessa hot är alltså inte uttalade utan finns snarare inom de hedersnormer som barnen växer upp med.⁸⁹ I ett rättsfall från hovrätten ansågs det dock inte finnas underförstådda hot när offret fick sitt hår avrakat mot sin vilja, eftersom inga hot uttalats i samband med gärningen, trots att det var visat att offret utsatts för upprepade och systematiska kränkningar (inklusive dödshot med kniv) som brutit ner hennes psyke.⁹⁰

Andra brott som utredarna för fram som relevanta är ofredande i 4 kap. 7 § BrB samt olaga frihetsberövande i 4 kap. 2 § BrB.⁹¹ Ofredande kan bland annat innefatta hänsynslösa ageranden eller antastanden som är ägnade att kränka offrets frid, och straffskalan är böter eller fängelse i högst ett år. Brottet har i rättspraxis ansetts kunna utgöras av bland annat att nypa någon, att försöka dra med någon genom att hålla tag denne i armen, att spotta på någon eller att vid upprepade tillfällen yttra kränkande tillmälen.⁹² För att ett olaga frihetsberövande ska vara för handen krävs att gärningsmannen uppsåtligt för bort eller spärrar in offret eller annars berövar denne frihet. Rörelsefriheten ska vara i princip helt förlorad för att paragrafen ska bli tillämplig.⁹³ Enligt Svea Hovrätt krävs därför exempelvis att offret mot sin vilja förs bort i en bil, binds fast, låses in i ett rum eller ställs under sådan bevakning att vederbörande inte kan lämna en viss plats. Att en person berövas tillgång till sin telefon och övervakas i sitt hem av familjemedlemmar, dock inte dygnet runt, ansågs inte utgöra olaga frihetsberövande. Det är således otillräckligt att personen inte känner sig fri att lämna en viss plats (såvida det inte finns uttalade hot eller liknande) om personen objektivt sett skulle kunna lämna platsen.⁹⁴ Det finns exempel i rättspraxis där olaga frihetsberövande konstaterats ha ett hedersmotiv.⁹⁵

Ovanstående kan ses mot bakgrund av ett tidigare betänkande, *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet* (SOU 2018:69), där ett särskilt hedersbrott inte ansågs vara önskvärt. Uppdraget hade delvis varit att undersöka huruvida åtgärder borde tas för att stärka skyddet mot brott med hedersmotiv. Man framställde ett antal invändningar mot en sådan särreglering; ett sådant brott skulle behöva innefatta en lång rad brottsliga gärningar samt en stor krets av gärningspersoner för att inkludera allt våld som sker inom en hederskontext och det kan finnas avgränsnings- och konkurrensproblem med fridskränkningens brotten. Värt att notera är att detta

⁸⁸ Åklagarmyndigheten (2006) s 36

⁸⁹ Fatta politik (2022) 'Vi glömmar aldrig Fadime - samtal med Jessica Wenna'

⁹⁰ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2013-05-14 i mål 2731-12

⁹¹ SOU 2020:57 s. 206 f.

⁹² Jareborg, Friberg, Asp och Ulväng, (2015) s. 63

⁹³ SOU 2020:57 s. 206. f.

⁹⁴ Göta Hovrätt, dom 2020-06-29 i mål 1246-20

⁹⁵ Exempel B 7596-18 Malmö tingsrätt, B 2342-20 Hovrätten för västra Sverige, B 1903-16 Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 10700-16 Svea Hovrätt

dock låg utanför ramen för utredningens uppdrag, varför den tilltänkta brottet inte diskuterades mer ingående.⁹⁶

⁹⁶ SOU 2018:69 s. 11 och 96

5 Analys

Med utgångspunkt i prop. 2021/22:138 och SOU 2020:57 kan först konstateras att hedersförtrycksbrottet kommer att verka så att vissa personer som tidigare endast kunde dömas för enskilda gärningar som begåtts mot en person nu kommer att kunna dömas för hedersförtrycksbrott, såvida personen har motiv att bevara eller återupprätta en kollektiv heder; detta gäller såväl släktingar som andra personer utanför den närmaste familjen. Då hedersförtrycksbrottet har en relativt sträng straffskala får därmed släktingar och andra personer som begått upprepade gärningar mot offret ett mer proportionerligt straff som tar sikte på att straffa allvarligheten i att ett offer kränks gång på gång. Som studier visat är det inte ovanligt att offer som lever inom en hederskontext blir utsatta för kränkningar av personer utanför familjen, exempelvis en farbror eller en kusin, och således finns det ett värde i att även dessa personer nu kommer att kunna straffas mer rättvist med hänsyn till den skada som deras gärningar har på offrets självkänsla. Därmed uppfylls det syfte som utredaren eftersträvar i fråga om vilka som kan dömas för mer än enskilda gärningar då upprepade hedersrelaterade kränkningar begåtts. Jämfört med hur vissa domstolar resonerat kring heder som något kollektivt betingat, där tydliga uppdelningar gjorts mellan gärningsmannens egna heder kontra den kollektiva hedern,

Hedersförtrycksbrottets symboliska effekt kan förmodas bli begränsad, då straffskärpningsgrunden för brott med hedersmotiv redan finns och kan appliceras på alla brott i Brottsbalken. På sådant sätt har lagstiftaren redan markerat att samhället ser hedersmotiv i alla dess former som särskilt försvårande och att motivet därför bör leda till ett högre straff. Å andra sidan kan det faktum att hedersförtryck får en särskild brottsrubricering tänkas tydliggöra samhällets syn på hedersproblematik.

Det finns dock vissa aspekter som utredaren inte tar hänsyn till, vilket skulle kunna medföra svårigheter att i enlighet med bestämmelsens syfte bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck med kraft. Dessa aspekter ska nu belysas.

För det första; de brottstyper som inskränkningar kan falla inom. Utredarna i Hedersbrottsutredningen menar att fall där gärningsmannen hindrar offret från att gå ut vissa tider, eller istället påtvingar offret ha sällskap av en släkting, skulle kunna omfattas av olaga frihetsberövande. Detta stämmer emellertid inte med doktrin eller rättspraxis, eftersom det krävs ett objektivt berövande av friheten för att bestämmelsen ska tillämpas. Att en person kan lämna sitt hem men inte vågar är således inte tillräckligt, och det är därför anmärkningsvärt att utredaren lägger fram olaga frihetsberövande som en möjlig brottsrubricering. En inskränkning av detta slag skulle kunna bedömas som det mycket mindre allvarliga brottet olaga tvång, vilket innebär att gärningen skulle behövas sättas tillsammans med fler eller andra grövre gärningar för att falla inom ramen för hedersförtrycksbrottet. Många av de mer subtila inskränkningarna bör också kunna utgöra olaga tvång,

men detta för med sig problem med bevisning huruvida tvånget föregåtts av hot om brottslig gärning (istället för våld). Hoten i dessa sammanhang är inte sällan underförstådda och svåra att förstå för utomstående. Offren för hedersförtryck växer ofta upp inom hederskulturer och lär sig därmed som barn vilka konsekvenser som de riskerar om de inte följer rådande hedersnormer, och således kanske det inte krävs något uttalat hot alls. Frågan är om dessa latent hot är tillräckligt tydliga för en fällande dom, i fall där det förmodligen inte behövs hot om brottslig gärning för att tvinga offret att göra eller utstå något. I utredningen ges exempel på hur det kan finnas underliggande hot om misshandel ifall offret inte klär sig på ett visst sätt, och frågan är alltså om ett av målsäganden upplevt hot om våld som inte uttalats är tillräckligt. Sett till hur hovrätten tidigare dömt verkar det heller inte räcka att offret i övrigt utsatts för våld och hot för att en av gärningsmannens specifika handlingar mot offret ska utgöra olaga tvång, såvida inte något hot uttalats vid det särskilda tillfället. Inom en hederskontext ter det sig naturligt att offret lär sig vilka gränser som hen kan leva inom för att undvika att utsättas för kränkande behandling, och att offret således lyder den eller dem som kan kränka utan att något "tvång" behövs. Det rör sig fortfarande om att en gärningsman eller flera gärningsmän kontrollerar offrets beteende, men i vissa fall blir kontrollen kanske inte ens olaglig på grund av hur rekvisiten är uppställda. Denna aspekt reflekterar inte utredaren över, vilket är negativt med tanke på att hedersrelaterat förtryck inte sällan tar form på detta sätt.

För det andra kan rekvisitet gällande att gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada personens självkänsla bli bekymmersamt. Rekvisitet är en kvalificering som kan bli problematisk i hedersrelaterade fall, eftersom mer subtila inskränkningar som sker inom ramen för hederskontexten, exempelvis begränsningar i klädval, rörelsefrihet eller umgängeskrets, kanske inte uppfyller detta krav. Om inte, kan gärningsmannen endast dömas för de enskilda gärningarna, och straffet blir då antagligen mycket lägre och själva upprepningen av kränkningar samt offrets utsatthet beaktas inte fullt ut i straffmätningen. I hovrättsfallet med uppfostringsvåld ansågs rekvisitet inte vara uppfyllt, så det bör vara möjligt att andra inskränkningar exempelvis en förälder utsätter sitt barn för i uppfostringsyfte inte heller anses tillräckligt allvarliga. Då återstår frågan huruvida sådant handlande ska rymmas inom hedersförtrycksbrottet eller inte. Utifrån utredarens resonemang verkar hedersförtrycksbrottet sikta in sig på i princip alla typer av kränkningar som kan förekomma inom en hederskontext (jämför citatet ovan). Därför ter det sig snarast vara så att utredaren inte övervägt hur hedersförtrycksbestämmelsens formulering kan komma att sätta käppar i hjulet för lagstiftningens syfte.

En sista, något bekymmersam, aspekt är att hedersmotiv är ett rekvisit som kan vara svår att bevisa. Till att börja med kan det konstateras att ett avgränsningsproblem synliggjorts i rättspraxis: när är våld och förtryck hedersrelaterat inom exempelvis en nära relation? Åklagarens bevisbörda kan här bli tyngande, för såvida gärningsmannen inte själv erkänner motivet eller om det finns bevisning i form av exempelvis vittnen är det mycket

svårt att bevisa hedermotivet bortom rimligt tvivel (såvida man inte använder sig av grovt generaliserade och närmast rasistiska fördomar, likt tingsrättens resonemang om en mans afghanska ursprung i mål B 1254-2). Att det förekommer ett antal domar där hedersbegreppet nämns men inte har någon inverkan på straffmätningen, trots att hedersmotivet kunnat ses som en försvårande omständighet redan innan straffskärpningsgrunden infördes, talar för detta.

Med tanke på att hedersmotivet är en del av rekvisiten för hedersförtrycksbrottet, torde krävas att det ifråga om åtminstone majoriteten av gärningarna finns ett bevisat hedersmotiv. I de fall som hedersförtryck överlappar med fridskränkingsbrotten, nämligen om gärningsman och offer är närstående, åsamkar detta inte något större problem eftersom sistnämnda brott då kan vara ett andrahandsyrkande; i andra fall så kan gärningsmannen inte dömas till hedersförtryck utan endast de enskilda gärningar, vilket förmodligen resulterar i ett tydligt lägre straff. En annan fråga gällande bevisningen är hur åklagaren ska bevisa hedersmotivet när det kommer till brott där det inte finns en fysisk komponent, exempelvis olaga tvång där endast hot uttalats, utan att hederskontexten även blir en del av bevisningen (vilket Svea Hovrätt i mål B 8049-20 ansåg inte var möjligt). I fall där offret lever med kollektivistiska hedersnormer kanske denna faktor är svår att bevisa om åklagaren inte får peka på familjens levnadssätt eller liknande. Jämfört med exempelvis en misshandel, där våldshandlingen kan bevisas med hjälp av vittnen och uppgifter från sjukhuset och hedersmotivet bevisas separat, blir det svårt att bevisa hur olaga tvång som förekommit på grund av hedersvåld haft ett hedersmotiv utan att hamna i en icke tillåten cirkelargumentation.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns vissa aspekter av hederförtrycksbrottet som utredaren inte reflekterat tillräckligt över, detta gäller särskilt huruvida mindre inskränkningar i en persons liv kommer kunna omfattas. Detta riskerar att hindra syftet med lagbestämmelsen, och särskilt där lagstiftningen tycks behövas mest.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 2014:49 Våld i nära relationer - en hälsofråga

SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Skr. 2007/08:39 Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer

Prop. 2012/13:108 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

Prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Prop. 2021/22:138 Ett särskilt brott för hedersförtryck

Utskottsbetänkanden

Bet. 2012/13:JuU10 Straffrättsliga frågor

Litteratur

Baianstovu, Rúna í & Strid, Sofia & Cinthio, Hanna & Särnstedt Gramnaes, Emmie & Enelo, Jan-Magnus (2019), 'Heder och samhälle: Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar' *Working Papers and Reports Social work*. u.o: Örebro University

Diesen, Christian (2015), *Bevisprövning i brottmål: BEVIS 10*, 2 uppl. u.o: Norstedts Juridik

Hilding Berggren, Boel (2017), 'Heder utan samvete - straffrättsliga förhållningssätt till hedersrelaterat våld och förtryck' *Juridisk Publikation* 1/2017 s 155–171

Jareborg, Nils & Friberg, Sandra & Asp, Petter & Ulväng, Magnus (2015) *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 uppl., Uppsala: Iustus

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod' i *Juridisk metodlära*, Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), 2 uppl., Lund: Studentlitteratur

Lambertz, Göran (2009), 'Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål' *SvJT* s 1–14

Lernestedt, Claes (2014), 'Brottsoffergörande och deliktskonstruktion; exemplet "ägnat att" vid fridskränkingsbrott enligt BrB 4:4a, i *Festskrift till Christian Diesen*, Andersson, Simon & Lainpelto, Katrin (red.), 1 uppl., Stockholm: Norstedts Juridik

Lernestedt, Claes (2010), *Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten*, I uppl., Uppsala: Iustus

Nationellt centrum för kvinnofrid – NCK(2010), *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*. NCK-rapport 2010:1, Uppsala: Uppsala universitet

Nilsson, Göran (2021), *Brottsbalk (1962:700)*, kommentar till 4 kap. 4 a §, Lexino lagkommentar, JUNO 2021-01-01 <<https://www.nj.se/juno>>

Socialstyrelsen (2019), *Ett liv utan våld och förtryck - Slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck*. Tillgänglig på <[https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-3-17.pdf#_utma=1.2022316843.1648557261.1649148006.1649336409.3&_utmb=1.2.10.1649336409&_utmc=1&_utmz=1.1649148006.2.2.utmcsr=google%7Cutmccn=\(organic\)%7Cutmcmd=organic%7Cutmctr=\(not%20provided\)&_utmv=-&_utmk=154427704](https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-3-17.pdf#_utma=1.2022316843.1648557261.1649148006.1649336409.3&_utmb=1.2.10.1649336409&_utmc=1&_utmz=1.1649148006.2.2.utmcsr=google%7Cutmccn=(organic)%7Cutmcmd=organic%7Cutmctr=(not%20provided)&_utmv=-&_utmk=154427704)> (besökt 2022-04-12)

Trost, Hedvig & Bäcklund, Agneta & Johansson, Stefan & Träskman, Per Ole & Wennberg, Suzanne & Werstall, Fredrik (2021) *Brottsbalken: En kommentar*, Norstedts Juridiks lagkommentar, JUNO 2021-12-01 (ver. 19) <<https://www.nj.se/juno>> (besökt 2022-05-02)

Wikan, Unni (2010) *En fråga om heder*, Stockholm: Ordfront förlag

Wikan, Unni (2020), *Om heder*, 2 uppl., Göteborg: Bokförlaget Daidalos

Yourstone, Jenny & Eriksson, Leni & Westerberg Hedwig (2013), *Hedersrelaterat våld och förtryck - Forskning och utvärdering inom Kriminalvården*. Projektnummer 2013:268, u.o.: Kriminalvården

Ågren, Jack (2020), *Brottsbalk (1962:700)*, kommentar till 29 kap. 2 §, Lexino lagkommentar, JUNO 2020-10-27 <<https://www.nj.se/juno>> (besökt 2022-05-18)

Åklagarmyndigheten (2006), *Hedersrelaterat våld: Handbok*. Tillgänglig på <<http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/343/45.pdf>> (besökt 2022-05-02)

Övrigt

Länsstyrelsen Östergötland, 'Polis och åklagare'. Tillgänglig på <<https://www.hedersfortryck.se/for-yrkesverksamma/polis-och-aklagare/>> (besökt 2022-04-05)

Länsstyrelsen Östergötland, 'Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?'. Tillgänglig på <<https://www.hedersfortryck.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>> (besökt 2022-04-05)

Nationalencyklopedin, 'norm'. Tillgänglig på <<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/norm>> (besökt 2022-05-20)

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), 'Hedersrelaterat våld och förtryck'. Tillgänglig på <<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>> (besökt 2022-04-03)

Riksorganisationen Glöm Aldrig Pela och Fadime (GAPF), 'Om hedersrelaterat våld och förtryck'. Tillgänglig på <<https://gapf.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>> (besökt 2022-04-03)

Svenska Akademien, 'heder'. *Svensk ordbok*. Tillgänglig på <<https://svenska.se/so/?sok=heder&pz=4>> (besökt 2022-03-29)

Åklagarmyndigheten, 'Bevisbörda'. Tillgänglig på <<https://www.aklagare.se/ordlista/b/bevisborda/>> (besökt 2022-05-02)

Åklagarmyndigheten, 'Hedersrelaterad brottslighet'. Tillgänglig på <https://www.aklagare.se/om-brottsligheten/olika-brottstyper/hedersrelaterad-brottslighet/?t_id=2WD_MiMhEZeY2BmrIJU2TQ%3d%3d&t_uuid=k%2bF6bYwBQg%2bfKUWdoc%2f7lg&t_q+=heder&t_tags=language%3asv%2csiteid%3a764c28f6-3ce5-48e7-a8ec-b8f5f22e4245%2candquerymatch&t_hit.id=Aklagare_Web_Models_Pages>

[_ArticlePage/ c8240bb5-7fa0-4c0a-8684-946100956f2c sv& t hit.pos=7>](#)
(besökt 2022-04-10)

Otryckta källor

Fatta politik (2022), Vi glömmer aldrig Fadime - samtal med Jessica Wenna. Tillgänglig på <https://getpodcast.com/se/podcast/fatta-politik/vi-glommer-aldrig-fadime-samtal-med-jessica-wenna_29b9147802>

Hederspodden (2021), *Samtal med Jessica Wenna: Åklagare i Västerås och specialist på hedersrelaterad brottslighet*. VHEK. Tillgänglig på <<https://podcasts.apple.com/se/podcast/samtal-med-jessica-wenna-%C3%A5klagare-i-v%C3%A4ster%C3%A5s-och-specialist/id1522256423?i=1000534802273>>

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2004 s. 437

NJA 2003 s. 144

NJA 2004 s. 97

NJA 2019 s. 577

Övriga svenska domstolar

Svea Hovrätt, RH 2004:48

Göta hovrätt, dom 2008-09-10 i mål 779-08

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2008-11-04 i mål 4489-07

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2008:7

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2009-06-05 i mål 2807-09

Göta Hovrätt, dom 2011-04-20 i mål 394-11

Västmanlands tingsrätt, dom 2013-04-11 i mål 400-13

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2013-05-14 i mål 2731-12

Lunds tingsrätt, dom 2014-12-01 i mål 4542-14

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2016-10-07 i mål 1903-16

Uppsala Tingsrätt, dom 2016-12-22 i mål 5099-16

Svea Hovrätt, dom 2017-12-06 i mål 10700-16

Falu tingsrätt, dom 2018-06-08 i mål 1277-18

Malmö tingsrätt, dom 2018-11-30 i mål 7596-18

Hässleholms tingsrätt, dom 2020-02-10 i mål 1029-19

Hovrätten för västra Sverige, dom 2020-05-06 i mål 2342-20

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2020-05-18 i mål 623-20

Svea Hovrätt, dom 2020-06-03 i mål 4184-20

Södertörns tingsrätt, dom 2020-06-12 i mål 1536-20

Göta Hovrätt, dom 2020-06-29 i mål 1246-20

Hovrätten för övre Norrland, dom 2021-03-03 i mål 1254-20

Svea Hovrätt, dom 2021-06-01 i mål 8049-20

Svea Hovrätt, dom 2021-12-21 i mål nr 10907-21

Göta Hovrätt, RH 2021:23

Svea Hovrätt, dom 2022-02-07 i mål 14190-21

Göta Hovrätt, dom 2022-02-11 i mål nr 4282-21

Hovrätten för övre Norrland, dom 2022-03-04 i mål 56-22